

Veźměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Smluvní pokuta a úrok z prodlení

V praxi se v souvislosti se závazkovým právem často setkáváme jak se smluvní pokutou, kterou zákon považuje za jeden ze způsobů zajištění závazku, tak s úrokem z prodlení, který je svoji povahou majetkovou sankcí postihující dlužníka za to, že včas nesplnil svůj peněžitý závazek vůči věřiteli.

V praxi se v souvislosti se závazkovým právem často setkáváme jak se smluvní pokutou, kterou zákon považuje za jeden ze způsobů zajištění závazku, tak s úrokem z prodlení, který je svoji povahou majetkovou sankcí postihující dlužníka za to, že včas nesplnil svůj peněžitý závazek vůči věřiteli.

Smluvní (konvenční) pokuta jako právní institut je upravena především v ust. § 544 an. OZ. Obsahem tohoto právního institutu je závazek účastníka zajišťovaného právního vztahu zaplatit určitou částku, byla-li porušena smluvní povinnost, k jejímuž zajištění smluvní strany tuto pokutu sjednaly.

Nárok na zaplacení smluvní pokuty vzniká i v případě, že v důsledku porušení povinnosti druhé smluvní straně nevznikla žádná škoda. Co se týče vztahu nároku na zaplacení smluvní pokuty a nároku na náhradu škody, platí, že smluvní pokutu je třeba považovat za paušalizovanou náhradu škody. Věřitel tedy není oprávněn domáhat se náhrady škody, která mu vznikla v důsledku porušení povinnosti, jejíž porušení je sankcionováno smluvní pokutou. Pokud by vzniklá škoda byla vyšší než je dohodnutá výše smluvní pokuty, bude věřitel oprávněn domáhat se náhrady škody v částce převyšující smluvní pokutu pouze tehdy, pokud je toto mezi smluvními stranami dohodnuto.

OZ vyžaduje pro sjednání smluvní pokuty obligatorně písemnou formu.

Co se týče určení výše smluvní pokuty je třeba, aby byla určena přesnou částkou, anebo aby byl určen způsob, kterým má být v případě porušení zajištěné povinnosti výše smluvní pokuty stanovena. Pokud by mezi účastníky nedošlo k dostatečně určitému stanovení výše smluvní pokuty (popř. určení způsobu jejího výpočtu), jednalo by se o právní úkon neplatný podle ust. § 37 OZ.

Smluvní pokuta může být sjednána i jako určité procento z částky za jednotku času. Zákon takovéto určení výše smluvní pokuty nezakazuje (§ 2 odst. 3 ve spojení s ust. § 544 odst. 2 OZ). O neurčitý a tedy neplatný právní úkon nepůjde ani tehdy, nebude-li u takto sjednané výše smluvní pokuty stanoveno omezení doby, za kterou náleží a ani tehdy nebude-li ujednána její celková maximální výše (viz. rozhodnutí NS ČR uveřejněné pod č. [6/2000](#) Sb.s.r.).

Je-li ujednání o smluvní pokutě z nějakého důvodu neplatné, nemá tato skutečnost vliv na platnost dalšího obsahu právního úkonu, jehož je součástí. Ujednání o smluvní pokutě bude zpravidla oddělitelné od ostatního obsahu právního úkonu, kterého se důvody neplatnosti ujednání o smluvní pokutě nikterak nedotknou (§ 41 OZ). Stejně pravidlo bude aplikovatelné i v ostatních případech, ve kterých bude shledána neplatnost ujednání o smluvní pokutě.

Bude-li smluvní pokuta sjednána jako způsob zajištění závazkových vztahů, které se řídí režimem OZ, vznikne nárok na zaplacení smluvní pokuty pouze v případě, že účastník právního vztahu porušení zajišťované povinnosti zaviní. Povinnost k zaplacení smluvní pokuty v závazkových vztazích upravených OZ je tedy založena na subjektivní odpovědnosti za porušení zajišťované povinnosti.

Pokud zákonodárce v OZ staví povinnost k zaplacení smluvní pokuty na principu subjektivní

odpovědnosti, vyvažuje zároveň tuto úpravu, která je bezesporu výhodnější pro dlužníka, tím, že nepřipouští snížení smluvní pokuty rozhodnutím soudu (na rozdíl od úpravy podle ObchZ).

Absence moderačního oprávnění soudu ve vztahu ke smluvní pokutě sjednané podle OZ neznamená, že by si smluvní strany mohly sjednat smluvní pokutu ve výši bez jakéhokoliv omezení. Účastníci budou při sjednávání smluvní pokuty vždy omezeni ust. § 3 odst. 1 OZ. Účastníci si tedy budou muset při sjednávání smluvní pokuty počínat tak, aby výše smluvené pokuty nebyla v rozporu s dobrými mravy. Pokud by věřitel uplatnil nárok na zaplacení smluvní pokuty u soudu a soud by dospěl k názoru, že sjednaná výše smluvní pokuty je v rozporu s dobrými mravy, pak by celý nárok věřitele na zaplacení smluvní pokuty zamítl (důvodem pro zamítnutí by byla neplatnost právního úkonu podle ust. § 39 OZ). Soud nebude tedy oprávněn ke snížení smluvní pokuty, která byla mezi účastníky právního vztahu sjednána podle OZ. Uplatní-li věřitel u soudu nárok na zaplacení smluvní pokuty sjednané podle OZ, bude se rozhodnutí soudu řídit pravidlem „buď všechno nebo nic“.

Spornou se může jevit odpověď na otázku, jak postupovat, uplatní-li účastník, kterému vznikl nárok na zaplacení smluvní pokuty, tento nárok pouze částečně, neboť si je vědom skutečnosti, že pokud by uplatnil nárok v plné výši, vystavil by se riziku, že druhá strana bude namítat, že smluvená výše smluvní pokuty je v rozporu s dobrými mravy. Zákon pouze částečné uplatnění nároku na zaplacení smluvní pokuty v žádném ze svých ustanovení nezakazuje.

Dojde-li však k v předchozím odstavci popsané situaci, má účastník, kterému vznikla povinnost k zaplacení smluvní pokuty, možnost namítat neplatnost ujednání o smluvní pokutě s odůvodněním, že její výše je v rozporu s dobrými mravy. Pokud soud při posuzování uvedené námítky dospěje k závěru, že tato je oprávněná, bude ujednání o smluvní pokutě neplatné ex tunc. Žalobci (věřiteli ze smluvní pokuty) tak soudně uplatněný nárok nevznikl. Skutečnost, že byla uplatněna pouze část nároku na zaplacení smluvní pokuty bude tedy nerozhodnou (je-li ujednání o smluvní pokutě neplatné od samého počátku, nemohl vzniknout ani nárok na zaplacení smluvní pokuty, resp. její části).

Pro obchodní závazkové vztahy se užije právní úprava smluvní pokuty obsažená v ust. § 544 a 545 OZ s modifikacemi provedenými ust. § 300 až § 302 ObchZ.

Smluvní pokuta sjednaná v rámci obchodních závazkových vztahů bude na rozdíl od smluvní pokuty sjednané podle OZ založena na principu objektivní odpovědnosti. Z toho vyplývá, že účastník obchodního závazkového vztahu, kterému vznikne povinnost k zaplacení smluvní pokuty se nemůže této svojí odpovědnosti zprostit s poukazem na nedostatek zavinění ve vztahu k porušení povinnosti či s poukazem na existenci okolnosti, která by v jiném případě vylučovala odpovědnost (§ 374 ObchZ). Odpovědnost za porušení povinnosti zajištěné smluvní pokutou bude tedy vzhledem k právě řečenému odpovědností objektivní a absolutní.

Dalším rozdílem oproti úpravě obsažené v OZ je skutečnost, že u smluvní pokuty sjednané v režimu ObchZ může soud ve vztahu k její výši uplatnit tzv. moderační právo. Soud při rozhodování o snížení smluvní pokuty bude omezen pouze tím, že smluvní pokuta po snížení nesmí být nižší než v důsledku porušení zajišťované povinnosti vzniklá škoda. Vznikne-li po snížení smluvní pokuty oprávněnému další škoda, soud mu přizná nárok na náhradu této škody, a to až do výše smluvní pokuty.

Právním institutem smluvní pokutě zdánlivě podobným je úrok z prodlení. V krátkosti si připomeňme zákonnou úpravu také tohoto právního institutu.

Právní institut úroku z prodlení je upraven jak v OZ, tak v ObchZ, vždy spolu s úpravou odpovědnosti dlužníka za prodlení.

Dlužník, který svůj dluh řádně a včas nesplní, je v prodlení (§ 517 odst.1 OZ). Odpovědnost dlužníka za prodlení se splněním dluhu je odpovědností objektivní (a to jak podle právní úpravy obsažené v OZ, tak podle úpravy podle ObchZ), dlužník se tedy ocitne v prodlení bez ohledu na skutečnost, zda k prodlení došlo v důsledku zaviněného jednání (opomenutí) dlužníka či nikoliv.

Pokud dlužník svůj dluh řádně a včas nesplnil, k prodlení nedojde pouze v případě, jestliže věřitel dlužníkem včas a řádně nabídnuté plnění nepřijme, popř. neposkytne dlužníkovi součinnost nezbytnou ke splnění jeho dluhu (§520 OZ). Půjde tedy o případy prodlení věřitele (mora creditoris) s plněním svých povinností (§ 522 OZ).

Pokud se dlužník ocitne v prodlení, jsou s touto skutečností ex lege spojeny některé právní následky. Povinnost dlužníka poskytnout věřiteli plnění dluhu (ohledně kterého je v prodlení) trvá i nadále. Nesplní-li dlužník svůj dluh ani v přiměřené lhůtě věřitelem mu za tímto účelem poskytnuté, vzniká věřiteli právo od smlouvy odstoupit (§ 517 odst.1 OZ). Poněkud odlišnou úpravu zvolil zákonodárce pro prodlení s plněním u tzv. fixních smluv (§ 518 OZ)

Ocitne-li se dlužník v prodlení s plněním peněžitého dluhu, má věřitel právo požadovat od dlužníka vedle plnění rovněž úroky z prodlení, popř. poplatek z prodlení (v případech, kde tak stanoví zákon). Výše úroků z prodlení je stanovena prováděcím předpisem, kterým je vyhláška č. [142/1994 Sb.](#) Podle ust. § 1 této vyhlášky činí výše úroků z prodlení ročně dvojnásobek diskontní sazby stanovené Českou národní bankou a platné k prvnímu dni prodlení s plněním peněžitého dluhu.

Právo věřitele na náhradu škody způsobené prodlením dlužníka není dotčeno. Při prodlení s plněním peněžitého dluhu může věřitel náhradu škody požadovat pouze tehdy, není-li kryta úroky z prodlení či poplatkem z prodlení.

Pokud se týká obchodních závazkových vztahů, pro tyto právní vztahy je prodlení dlužníka upraveno v ust. § 365 an. ObchZ. Právní úprava prodlení dlužníka obsažená v ObchZ je svým obsahem podobná právní úpravě obsažené v OZ a vykazuje pouze drobné odlišnosti jako např. to, že věřitel bude oprávněn od smlouvy odstoupit pouze v případech, které stanoví zákon nebo smlouva (zejm.§ 344 ObchZ).

Dostane-li se dlužník do prodlení s plněním peněžitého závazku (jeho části), který se řídí právním režimem ObchZ, je povinen platit z nezaplacené částky úroky z prodlení určené ve smlouvě, jinak úroky z prodlení určené předpisy práva občanského (viz. výše).

Tolik tedy k pozitivně právní úpravě smluvní pokuty a úroků z prodlení.

V praxi se často stává, že z porušení jedné smluvní povinnosti (konkrétně splnit peněžitý závazek řádně a včas) vzniká účastníkovi povinnost jak k zaplacení úroku z prodlení, tak k zaplacení smluvní pokuty. Otázky pak vzbuzuje zejména situace, kdy je za porušení povinnosti plnit peněžitý závazek ujednána smluvní pokuta, jejíž výše je stanovena jako určité procento z částky, ohledně placení které je účastník v prodlení, za určitou jednotku času. V takovém případě se lze setkat s námitkami, že se v podstatě jedná o smluvně stanovený úrok z prodlení a nikoliv o smluvní pokutu. S tímto názorem ovšem není možno vzhledem k níže uvedenému souhlasit.

Pokud budeme uvažovat o řešení právě zmíněného problému, musíme uvažovat zvláště o případech spadajících pod režim OZ a zvláště o případech řídicích se režimem ObchZ.

Ocitne-li se v rámci občansko právního vztahu dlužník v prodlení s peněžitým plněním, vzniká mu ex lege povinnost zaplatit věřiteli úrok z prodlení (§ 517 odst. 2 OZ). Tato povinnost dlužníka je

odpovědností objektivní, tzn. že není třeba zkoumat, zda dlužník porušení povinnosti (plnit peněžité závazek řádně a včas) zavinil či nikoliv.

Naproti tomu v případě porušení povinnosti zajištěné smluvní pokutou (není vyloučeno, že touto povinností bude povinnost dlužníka plnit řádně a včas peněžité závazek, jedná se tedy o tutéž povinnost, jejíž porušení má za následek vznik povinnosti k zaplacení úroku z prodlení) se ke vzniku nároku na zaplacení smluvní pokuty v rámci občansko právních vztahů vyžaduje zavinění. V případě porušení povinnosti dlužníka včas a řádně plnit peněžité závazek bude tedy ke vzniku nároku na zaplacení smluvní pokuty nezbytné, aby dlužník porušení této svoji povinnosti zavinil. Půjde tedy o odpovědnost svým charakterem subjektivní.

S uvedeného je tedy zřejmé, že smluvní pokuta (stanovená k zajištění povinnosti dlužníka plnit řádně a včas peněžité závazek) a smluvní úrok z prodlení jsou dva právní instituty svojí povahou a obsahem rozdílné, a to i v případě, je-li určení výše smluvní pokuty sjednáno způsobem obvyklým pro stanovení úroku z prodlení.

Rozdílnost obou právních institutů je možno dovodit i z porovnání účelu, ke kterému mají sloužit. Zatímco smluvní pokuta má povahu zajišťovacího právního institutu, který si smluvní strany mezi sebou musejí dohodnout (její sjednání má zvýšit motivaci dlužníka k řádnému plnění zajištěné pohledávky), úrok z prodlení je sankcí za porušení povinnosti dlužníka splnit svůj peněžité dluh řádně a včas (prvotní je sankční povaha tohoto právního institutu). Nárok na zaplacení úroku z prodlení vzniká věřiteli ex lege.

Pokud se bude jednat o závazkový právní vztah podřazený pod právní režim OZ nebude tedy relevantní obrana dlužníka, který bude namítat, že vzhledem ke způsobu, jakým je určena výše smluvní pokuty (tj. % z dlužné částky/čas) jde vlastně o ujednání smluvního úroku z prodlení (což by bylo v rozporu s kogentním ustanovením § 517 odst. 2 OZ ve spojení s nařízením vlády č. [142/1994](#) Sb.), a tedy o ujednání neplatné pro rozpor s ust. § 39 OZ. Pokud se v praxi vyskytne právě popsáný případ, vznikne věřiteli nárok jak na zaplacení úroku z prodlení, tak na zaplacení smluvní pokuty (samozřejmě, bude-li porušení povinnosti dlužníka plnit peněžité závazek řádně a včas zaviněné). Již při sjednávání smluvní pokuty by však měl účastník, kterému v případě porušení povinnosti plnit peněžité závazek řádně a včas, v budoucnu může vzniknout nárok na zaplacení smluvní pokuty, brát zřetel na skutečnost, aby sjednaná výše smluvní pokuty spolu s úrokem z prodlení nebyla v nepoměru k charakteru a významu zajišťované smluvní povinnosti. Pokud by soud v případném budoucím rozhodování o nároku věřitele na zaplacení smluvní pokuty dospěl k závěru, že výše sjednané smluvní pokuty (s přihlédnutím k výši úroku z prodlení) je ve výrazném nepoměru k charakteru a významu porušené povinnosti, nárok na zaplacení smluvní pokuty by věřiteli nepřiznal, neboť ujednání o smluvní pokutě by bylo pro rozpor s dobrými mravy neplatným podle ust. § 3 odst. 1 ve spojení s ust. § 39 OZ).

Jiná situace nastane, budeme-li oba právní instituty porovnávat v rámci právních vztahů řídicích se ObchZ.

I v tomto případě přichází do úvahy rozlišovací kritérium účelu, který každý ze zkoumaných právních institutů sleduje (viz výše).

Je však zřejmé, že v tomto případě se za první shora uvedené rozlišovací kritérium spočívající v charakteru (resp. druhu) odpovědnosti za porušení povinnosti dlužníkem neuplatní. Jak bylo v předchozích částech uvedeno, nárok na zaplacení smluvní pokuty v obchodních závazkových právních vztazích není vázán na zaviněné porušení zajištěné povinnosti. V rámci obchodních právních vztahů je tedy odpovědnost za porušení povinnosti zajištěné smluvní pokutou konstruována

jako odpovědnost objektivní.

I v rámci těchto právních vztahů bude ovšem možno objevit další kritérium, které by oba právní instituty dostatečným způsobem rozlišovalo. Tímto kritériem bude moderační právo soudu ve vztahu k výši smluvní pokuty. Pokud bude mezi účastníky právního úkonu pro případ porušení povinnosti dlužníka plnit řádně a včas peněžitý závazek sjednán smluvní úrok z prodlení (tzn. ve výši rozdílné od výše zákonného úroku z prodlení), soud moderační oprávnění ve vztahu k výši takto smluveného úroku z prodlení mít nebude.

Uplatní-li účastník nárok na zaplacení smluvní pokuty u soudu, může se druhý z účastníků domáhat, aby soud výši smluvní pokuty snížil s tím, že je nepřiměřeně vysoká. Při rozhodnutí soud přihlédne k hodnotě a významu sjednané povinnosti, a to až do výše vzniklé škody (§ 301 ObchZ). U smluvně sjednaného úroku z prodlení soud moderační právo ve vztahu k jeho výši nemá. V úvahu bude přicházet pouze námitka dlužníka, že úrok byl sjednán ve výši, která odporuje zásadě poctivého obchodního styku (§265 ObchZ), popř. dobrým mravům (§ 1 odst. 2 ObchZ ve spojení s §3 odst. 1, § 39 OZ). Pokud soud shledá toto tvrzení dlužníka opodstatněným, žalobu věřitele co do nároku na zaplacení smluvního úroku z prodlení z uvedených důvodů zamítne (soud rozhodne podle pravidla „všechno nebo nic“).

Ve vztahu k nároku na zaplacení smluvní pokuty nemá námitka, že smluvní pokuta byla sjednána ve výši, která odporuje dobrým mravům, resp. zásadám poctivého obchodního styku, s ohledem na moderační právo soudu, smysl. Zde je třeba upozornit na skutečnost, že soud může svého moderačního oprávnění ve vztahu k výši smluvní pokuty užít pouze pokud jde o výslednou částku (výši) smluvní pokuty. Soud tak tedy nemůže moderovat způsob, kterým má být výše smluvní pokuty určena (k tomu blíže rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě č.j.15 Co 481/1993, publikováno v ASPI pod evidenčním č. 20997).

Pokud mezi účastníky právního úkonu nebude dojednán smluvní úrok z prodlení, bude dlužník v případě prodlení povinen zaplatit věřiteli úrok z prodlení ve výši stanovené právem občanským (§ 517 odst. 2 OZ ve spojení s nařízením vlády č. [142/1994](#) Sb.). V tomto případě nebude přicházet do úvahy námitka, že výše zákonného úroku je sjednána v rozporu s pravidly poctivého obchodního styku či v rozporu s dobrými mravy.

Vzhledem ke shora uvedenému je tedy zřejmé, že procesní obrana žalovaného založená na tvrzení, že právní úkon, jímž byla sjednána smluvní pokuta (jejíž výše je určena % z určité částky ve vztahu k jednotce času), je neplatný, neboť se vlastně jedná o ujednání smluvního úroku z prodlení, nemůže mít úspěch ani tehdy, bude-li se jednat o obchodní závazkový vztah. U obchodních závazkových vztahů by tato námitka ostatně neobstála už proto, že s ohledem na ust. § 1 odst. 2, § 266 ObchZ ve spojení s ust. § 41a OZ, by bylo možno považovat ujednání o smluvní pokutě za smluvně sjednaný úrok z prodlení, tedy za právní úkon, který ObchZ výslovně připouští. V úvahu by zřejmě připadala pouze námitka, že byl-li sjednán jak smluvní úrok z prodlení, tak smluvní pokuta (jejíž výše byla určena výše popsaným způsobem), došlo mezi účastníky k dvojímu smluvení téže sankce, což by mohlo být považováno za skutečnost, která je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku či dobrými mravy. Avšak ani tuto námitku by nebylo lze uplatnit v případě, kdy si účastníci mezi sebou smluvní úrok z prodlení nesjednali (na smluvní pokutu by se pohlíželo jako na smluvní úrok z prodlení). Podobné úvahy je však třeba považovat vzhledem ke shora uvedenému za bezpředmětné.

Lze proto dovodit, že je-li v rámci konkrétního obchodního závazkového vztahu mezi účastníky dojednána pro případ porušení povinnosti dlužníka plnit peněžitý závazek jak smluvní pokuta (jejíž výše bude stanovena shora uvedeným způsobem), tak smluvně stanovený úrok z prodlení, vznikne věřiteli nárok na zaplacení částek plynoucích z obou těchto sankcí.

V některých zákonem stanovených případech (a to jak u závazkových vztahů řídicích se právním režimem OZ, tak u obchodních závazkových vztahů) bude nad to přicházet do úvahy uplatnění nároku na zaplacení úroku, který je ve smlouvě stanoven jako odměna za poskytnutí (dočasné) finančních prostředků. Půjde-li např. o smlouvu o půjčce (§ 657 an. OZ), jejímž předmětem bude plnění peněžité a poskytnutí půjčky bude úplatné (§ 658 odst. 1 OZ), může v případě porušení povinnosti dlužníka plnit řádně a včas, vzniknout věřiteli nárok na vrácení půjčky (jistina), na úrok (úplata za poskytnutí půjčky), smluvně stanovený úrok z prodlení (půjde-li o smlouvu o půjčce, v níž bude v postavení dlužníka osoba, která bude podnikatelem) a na zaplacení smluvní pokuty.

Mgr. Robert Vala
advokátní koncipient
AK JUDr. Petr Kafka

© EPRAVO.CZ - Sbíрка zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [„Za každou kauzou je živý příběh“](#)
- [Přehnaná, nebo důvodná prevence? Zajištění a utvrzení závazků v praxi](#)
- [Spoluvlastnictví a správa společné věci](#)
- [Doručování soudních písemností ze zahraničí do ČR](#)
- [Návrh nového zákona o digitální ekonomice](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 30.: Jednání za s.r.o. – zápis jednatelského oprávnění do obchodního rejstříku](#)
- [Předběžné opatření a další instituty k ochraně věřitelů při přeměnách](#)
- [Promlčení zápůjčky bez určení splatnosti v judikatuře Nejvyššího soudu](#)
- [Rozvod s mezinárodním prvkem a související otázky péče o děti a výživného](#)
- [Příkaz a příkaz na místě v přestupkovém řízení vedeném orgány inspekce práce](#)
- [Letiště a letecké stavby](#)